

YEDİNCİ HAFTA DERS NOTU

Deneme

Herhangi bir konuyu yeni ve kişisel görüşlerle ele alarak etkili bir anlatımla sunan düzyazılara deneme denir. Deneme, okuyucuyu düşündürmeyi amaç edinmesi nedeniyle makale ve fıkra gibi düşünsel boyutları olan bir yazı türüdür. Ancak belirli bir düşünceyi benimsetmeye çalışmaması nedeniyle fikradan; belgelere, tanıklara yer verme zorunluluğu olmaması açısından da makaleden; belirli bir sonuç ve yargıya varmama yönüyle de eleştiriden ayrı bir özellik taşır. Öte yandan deneme yazılarında, anı ya da günlük türünde rastlanan bir içtenlik ve gelişigüzellik havası vardır. Her konuda yazılabilmesi, deneme türünün en belirgin özelliği olarak görülebilir (Kurt, 2009: 214).

Modern bireyciliğin ürünü olarak roman türünün filizlenmeye başladığı dönemlerde, 16. asrın ikinci yarısında bir Fransız kalem de yeni bir türün temellerini atmıştır. 40 yaşının eşiğinde memuriyetinden istifa ederek bir çiftliğe çekilen Michel de Montaigne, yaklaşık iki yıllık bu inziva hayatı sırasında daha sonra Türkçede deneme (Fransızca: essai) olarak adlandırılacak türdeki yazılarını yayımlamaya başlar. Denemelerini bir araya getirdiği kitabın başlığında ise okurlarına şöyle seslenir:

“Okuyucu bu kitapta yalan dolan yok. Sana baştan söyleyeyim ki, ben burada yakınlarım ve kendim dışında hiçbir amaç gütmедim. Sana hizmet etmek yahut kendime ün sağlamak hiç aklımdam geçmedi: Böyle bir amaç peşinde koşmaya gücüm yetmez. Bu kitabı yakınlarım için bir kolaylık olsun diye yazdım. İstedim ki beni kaybedecekleri zaman (ki pek yakındır) hakkımda bildikleri, daha etraflı ve daha canlı olsun. Kendimi herkese beğendirmek niyetinde olsaydım, özenir, bezenir, en gösterişli halimle ortaya çıkardım. Kitabımda sade, tabii ve her günkü halimle, özentisiz bezentisiz görünmek isterim, çünkü ben kendimi olduğum gibi anlatıyorum. (...) Kısacası, okuyucu, kitabımın özü benim: Boş vakitlerini bu kadar sudan ve anlamsız bir konuya harcaman akıl kârı olmaz. Haydi uğurlar olsun.” (Montaigne, 2011, s. 1)

Montaigne’in bu manifestatif sunuşundaki vurgularından da anlaşılacağı üzere deneme türü güçlü bir ben bilincinin ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Yazar, herhangi bir ders verme kaygısının olmadığını, beğenilmek veya okuru cezbetmek gibi bir amacının da olmadığını daha baştan belirterek sadece kendisini amaçladığını deklare ediyor. Nitekim “Denemelerin Konusu” başlıklı yazısında da *“Başkaları insanoğlunu yetiştiredursun, ben onu anlatıyorum ve kendimde, pek fena yetişmiş bir örneğini gösteriyorum.”* (2011, s. 3) şeklindeki ifadeleriyle de bu niyetini daha geniş bir perspektiften ifade eder. “Kendimizi Anlatmak” başlıklı

denemesindeki “Benim yaptığım, bildiklerimi söylemek değil, kendimi öğrenmektir; başkasına değil kendime ders veriyorum.” (2011, s. 5) sözleriyle de bu çerçeveyi tamamlar.

Serbest tarzda bir düşünce ve yazım geleneğinin ürünü olan denemenin türsel sınırlarını tam olarak çizmek mümkün değildir. Ancak bugüne dek oluşan deneme literatüründen hareketle bu türün bazı belli başlı özelliklerini şu şekilde sıralayabiliriz: Her şeyden önce deneme, öznel kimliğiyle ön plana çıkan bir türdür. Buna paralel olarak “ben” dili hâkimdir. Konu sınırlaması bulunmamaktadır. Yazarın dikkatleri doğrultusunda gündelik hayattaki en küçük detaylardan büyük fikirler ve olgulara dek her konu deneme sınırları içerisinde ele alınabilir. Okurla yazar arasındaki mesafe diğer pek çok türe göre daha kısadır. Yazarın okuru karşısına yahut yanına alıp bir düşünce yolculuğuna çıkarması söz konusudur. Denemenin roman, öykü ve tiyatroya göre en belirgin farkı ise kurmaca bir tür olmamasıdır.

Balcı'nın ifade ettiği gibi “Batı kültüründe deneme bir konuyu tartışan, tanıtan, o konu hakkında belli bir bakış açısından insanları ikna etmeye çalışan bir nesir türü, yazarı herhangi bir konuyu tartışmaya açtığı veya okuyucuyu belli bir bakış açısından ikna etmeye çalıştığı kısa edebiyat türü olarak tanımlanır. Deneme, belli bir alandaki okuyucu tipine değil, daha genele hitap etmeyi amaçlar. Deneme, belirlenmiş bir tekniği olmayan, anekdotlarla, örneklemelerle, ironi ve hicivle çekici hale getirilmiş serbest bir yazıdır.” (Balcı, 2006, s. 311-312)

Ünlü düşünür Pascal, “Denemeler’de gördüğüm her şeyi Montaigne’de değil kendimde buluyorum.” derken Beranger bu düşüncenin bir benzerini “Montaigne amma da fikir çalmış benden!” şeklinde mizahi ifadesiyle dile getiriyordu. Bu tablo, deneme türünün aynı zamanda okurlar tarafından neden benimsendiği ve sonraları yaygınlık kazandığını da aslında net bir şekilde açıklamaktadır. Zira deneme, yazara kendi öznelliğini inşa ve ifade etme imkânı sunarken, aynı zamanda okurların da kendi öznelliklerini keşfetmelerini sağlayan bir tür olarak işlev kazanmıştır. Montaigne tarzı denemenin serbest düşünme atmosferi, okurları da metnin içerisine çekecek bir karaktere sahiptir.

Deneme türünde yazarken denemenin dikkat edilmesi gereken ayırt edici özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Kurt, 2009, Kantemir,1995; Kavcar, Oğuzkan, Aksoy, 2007: Özdemir, 2008; Aktaş ve Gündüz, 2009):

- Her türlü konuda deneme yazılabilir.
- Anlatımda öznellik egemendir.
- Anlatılanların kanıtlanmasına, belgelere dayandırılmasına gerek yoktur.
- Bilgi vermektten çok düşündürme amacı güder.
- Özgün söyleyişlere yer verilir.
- İroniden geniş ölçüde yararlanır.

- Anlatılanlar iç konuşma tekniğiyle verilir.
- Senli benli ve içtenlikli bir dil kullanılır.
- Düşünceler kesin yargılara bağlanmaya çalışılmaz; okurun dolaylı olarak sonuca varması amaçlanır.

Ele aldığı konulara göre denemeleri klasik deneme, edebî deneme, felsefi deneme, eleştirel deneme olarak dört başlık altında toplayabiliriz (Abak, 1992: 126-127; Macit ve Soldan, 2010:146). Klasik deneme; yazarın konuyu hoşça vakit geçirtme amacıyla kaleme aldığı izlenimi yaratan içten bir söyleyişin hâkim olduğu deneme türüdür. Yazar, iç dünyasını içtenlikle gözler önüne sererken özdeyişlerden, şiirden, deneyimlerden bol bol yararlanır. Edebî deneme, edebiyat üzerine konularda yazılan denemelerdir. Bu tür denemelerde düşünce edebî boyutlar içinde geliştirilir, ele alınan edebî konuya değişik açılardan bakılarak okura yeni kapılar aralanır. Felsefi deneme, yazarın doğru ve aydınlığı bulma adına yazdığı, insanı düşünmeye, yönlendirmeye çalıştığı denemelerdir. Bu tür denemelerde düşünce ön plandadır. Eleştirel deneme ise bir konunun iyi ya da kötü yanlarını ele alan denemedir. Eğer eleştirel denemede yazar özellikle kendi bakış açısı ve deneyimleri sonucunda elde ettiği saptamalardan yola çıkarak deneyimlerini okurla paylaşıyorsa buna izlenimsel eleştirel deneme denmektedir.

Batı edebiyatında en tanınmış deneme yazarları Fransız edebiyatında, bu türün kurucusu sayılan Montaigne, İngiliz edebiyatında Bacon'dur. Deneme 19. yüzyılın başlarında edebiyat dergilerinin önemli bir türü haline gelmiştir. Bu yüzyılda deneme, sanat ve edebiyat konularına yönelik eleştiri içeren bir tür olmuştur.

Montaigne tarzı denemenin yanı sıra bir diğer tarz deneme şekli de Francis Bacon öncülüğünde gelişmeye başlayacaktır. Bacon denemeleri Montaigne denemelerine göre daha ciddi bir havaya sahiptir. Yazar, okurla sohbet eden bir kimseden çok otorite havasındadır. Bacon tarzı denemeler bilimsel literatürden istifade eden, tezlerini açıklamak için sistematik bir yol izleyen, Montaigne tarzı denemelere göre daha üstten bir dille konuşan yazılardır. Montaigne tarzı denemelere informel, Bacon tarzı denemelere ise formel deneme adı verilmiştir. Türk edebiyatında Ahmet Haşim, Montaigne tarzı denemeler kaleme alırken Yahya Kemal'in denemeleri Bacon tarzını anımsatmıştır. Deneme; roman, öykü, tiyatro gibi diğer edebî türlere nazaran Türk edebiyatında özgül bir konuma daha geç tarihlerde sahip olmuştur. Modernleşme süreciyle birlikte 19. asırdan itibaren deneme türünü andıran yazılar kaleme alınmış olsa da bunlar çoğunlukla eleştiri türüyle iç içe geçmişti. Deneme sahasında özerk bir tür bilincinin yerleşmesi neredeyse 1940'lı yılları bulacaktır. (Balcı, 2006) Adnan Binyazar da deneme ile eleştiri arasında kesin bir ayırım ortaya koymanın pek mümkün olmayacağını

belirtir. Rauf Mutluay ise her deneme yazısında biraz eleştirinin var olduğuna, bilhassa Türk edebiyatı söz konusu olduğunda bunun belirgin hâle geldiğine dikkat çeker.

Türk edebiyatında Ahmet Rasim, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç, Sabahattin Eyüboğlu, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Suut Kemal Yetkin, Nermi Uygur, Mehmet Fuat, Melih Cevdet Anday, Salah Birsnel, Vedat Günyol, İsmet Özel, Nazan Bekiroğlu, Hilmi Yavuz, Murat Belge, Sezai Karakoç gibi isimler; sanat, edebiyat, psikoloji, felsefe, din, hayat vs konularda deneme örnekleri vermiş yazarlarımızdan bazılarıdır.

Aşağıda Nermi Uygur'dan alınmış kısa bir deneme örneğine yer verilmiştir. Yazar, adlandırmanın insan için önemiyle ilgili görüşlerini, kanıtlama çabasına düşmeden öznel bir bakış açısı ile okurla paylaşmaktadır.

İnsan Olurken

Ağulu bir yılan ünlü büyücü İsis'i sokar. İsis acıdan kıvrana kıvrana çok adlı Güneş-Tanrı Re'ye yalvarır: "Bana adını söyle ki bu ağudan kurtulayım." Yalvarışa dayanamayan Re adını bağışlar, böylece İsis'i ölmekten kurtarır, sonra da İsis'e şöyle der: "Bu ad sende kalsın; oğluna bildirsen iyi olur, bu ad ağunun her türlüüne birebir gelen büyü çünkü." Eski bir Mısır öyküsü bu. Görünüşe bakılırsa bir tanrıya özgü gizli bir adı bilmenin insanoğluna kazandıracağı gücü anlatıyor. Öyküsünün papirüslere yazıldığı çağdan bu yana 40-50 yüzyıl geçti, bu arada tanrılar karşısındaki davranışımız pek büyük değişikliklere uğradı. Gene de öykünün bir yönü doğruluğundan bir şey yitirmemiş gibi geliyor bana: Adlarla donanmadan, adlandırma başarılarını kuşaktan kuşağa aktarmadan yeryüzünün binbir tehlikesi içinde barınamaz insan. Bu doğruya apaçık bir doğru gözüyle bakıyorum ben.

Adların insan varoluşundaki yeri, değeri hiçbir şeye benzemez. Adlandırma insanı insan yapan etmendir. Hayvanların, hele bazı hayvanların insaninkilere yaklaşan, insaninkileri andıran, insaninkileri aşan özellikleri vardır. İş bölümü yaşamada arıya, yön bulmada leyleğe, koşmada tavşana, iz sürmede köpeğe imreniriz. Gene de hiç kimse bu hayvanları insan dünyasının içine almaya kalkışmaz. Ama hayvanlar da birbirlerini adlarıyla tanıyıp tanıtsaydılar, bana öyle geliyor ki, hayvanları da insan dünyasının üyeleri diye saymaktan çekinmeyecektik. Hayvanı insandan ayıran adım, dilin açtığı uçurumdur.

Görünüşte pek bir varlığı, ağırlığı, önemi yokmuş gibi gelir adların. Havada bir titreşim, kâğıtta bir lekecik. Ne kulağı işitmeye ne de gözü görmeye zorlayan bir güç taşır adlar. Evrenin sonsuzluğunda adın kapladığı uzay parçası belli belirsiz bir kıyı bucak bile değildir. İnsanın ayırıcı niteliği her şey bitti de böylesine adlara mı kaldı? Bilim, teknik, din, felsefe gibi kültür başarıları ne güne duruyor? Ama bir şeyin önemi, doldurduğu uzayla ölçülemez. Tümüyle insan dünyasının kendisi evrenin kaçta kaç? Bilime, tekniğe, daha da başka insan yaratılarına gelince, işte bunların hiçbiri adlandırma olmadan gerçekleşemez. Bilimin de tekniğin de insanla ilgili başarı diye ne varsa her şeyin vazgeçilmez koşuludur dil....

Kaynak: Nermi Uygur (1994). **Dilin Gücü Denemeler.** İstanbul: Kabalcı Yayınevi, s.143-151.

Söyleşi/Sohbet

Söyleşi, yazarın kendi eğilimleri doğrultusunda seçtiği herhangi bir konu hakkındaki görüşlerini, konuşma doğallığı içinde anlatan düşünce yazıdır. Söyleşi bir düşünce yazısıdır, ancak bu türde düşünceler karşılıklı konuşma havası içinde kaleme alınır ve konusu da genellikle günlük sanat olaylarıdır (Parlatır, 2009).

Söyleşi türünde yazar bir anısını, bir yazarı, şairi ya da onun eserleri hakkındaki değerlendirmelerini, okuduğu bir dergi veya kitapla, izlediği bir filmle ilgili görüşlerini, yorumlarını, gündelik yaşamda gözüne takılan bir şeyleri okurla paylaşabilir. Söyleşi yazarlarının kültür, sanat, edebiyat, felsefe gibi farklı alanlarda birikimlerinin olması beklenir.

Söyleşi türünde yazarlar, bir konu üzerinde kendi düşüncelerini dile getirirken başkalarının aynı konu üzerinde farklı görüşleri olabileceğini göz önünde bulundurarak yazarlar. Konuşma doğallığı içinde yazıldığı için söyleşi türünde yazar, devrik cümlelere bolca yer verir ve konuya ilişkin okura sorular sorar, şiiirlerden, atasözlerinden, deyimlerden, özdeyişlerden yararlanır. Söyleşi yazarı bilimsel makale yazan bilim adamı gibi nesnel olmak zorunluluğu taşımaz, görüşlerini okurlarıyla paylaşmaya çalışır.

Söyleşi türünde yazarken bu yazı türünün dikkat edilmesi gereken ayırt edici özelliklerini şöyle sıralayabiliriz (Aktaş ve Gündüz, 2009; Parlatır, 2009; Abak,1992):

- Metin içinde sorulu cevaplı anlatımdan yararlanılarak konuşma havası yaratılır.
- Sıkça devrik cümlelere rastlanır.
- Anlatımında içtenlik, yalınlık, duruluk egemendir.
- Genellikle günlük sanat olaylarını ele alır.
- Konu genel ve yüzeysel olarak ele alınır.
- Öznel bir anlatım vardır.
- Anlatılanları kanıtlama çabası yoktur.

Söyleşi türünün Türk edebiyatındaki geçmişi çok eski değildir. Üstelik bu tür bazı edebiyat araştırmacıları tarafından bir anlatım türünden çok, anlatım biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle de söyleşi türü zaman zaman deneme ile karıştırılmaktadır. Söyleşi denemeye göre daha uzun yazılardır. Söyleşinin edebiyatımızdaki temsilcileri arasında Ahmet Rasim, Ercüment Ekrem, Peyami Safa, Suut Kemal Yetkin, Nurullah Ataç, Melih Cevdet Anday ve Şevket Rado'yu anabiliriz.

Geldiği Gibi*

Şu kış günleri yok mu sevemiyorum bir türlü... Her yıl bir boy: “İnsanların en çok çalıştıkları, en çok düşündükleri, en çok eğlendikleri mevsim kıştır. Uzun gecelerde ocak başına büzülüp ne yapacağını şaşırarak kişioğlu aklını işletmiş, hakikatleri, sırları araştırmış, masallar uydurmuş, inanlar, yasalar kurmuş. Medeniyeti kışın getirdiği ihtiyaçlar yaratmış değil mi?” derim ama olmuyor işte boşuna ta gençliğimde Remy de Gourmont’un bilmem hangi kitabında okuduklarımdan kalma bu yankı kandıramıyor beni. Doğru sözler, doğru ya beni avutmağa, güz sonu içimi sarmağa başlıyan o korkuyu andırır perişanlığı gidermeğe yetmiyor.

Soğuklardan yakınacak değilim. Ne yalan söyleyeyim? Öyle çok üşümedim ömrümde; serinlikler basınca sirtımı pekleştirmenin, oturduğum yeri ısıtmanın bir çaresini bulurum. Üşümenin, şöyle biraz üşümenin de bir tadı vardır doğrusu. Kar altında beş on dakika, yarım saat yürüdükten sonra sıcak bir odaya girip parmaklarınızı hohlamanın zevkine doyulur mu? Gözlerinizin içi parlar, “Vu-u-u-u! Üşüdüm!” diyerek mangala, sobaya yaklaşırken gülümsemek, gülmek elinizde midir? Keyifle hatırlarsınız üşüdüğünüzü... Ben en çok bir gece, otuz beş yıl oluyor, Sofya’da üşümüştüm; trenden inmiş, açık arabayla bir otele gidiyorduk, bir soğuk ki öyle paltoydu, atkıydı dinlemiyor, bıçak gibi işliyor insanın içine. Ertesi sabah öğrendik; meğer o gece sıfırın altında kırkı, kırk biri boylamış... Aklıma geldikçe hâlâ titrerim. Hasretle anmıyorum o günü: “Öyle bir soğukla, ah! Bir daha karşılaşsam!” demiyorum, neme lâzım? Özenilecek şey mi? Gene de memnunum o soğuğu bir kere çektığıme... Belki çektığıme değil de çekmeyi geçirmiş olduğuma memnunum. Acayıptır hatıra, bakarsınız, en büyük sıkıntılara, sadece geçtikleri için, geçmişe karıştıkları için bir güzellik veriverir.

Kışı, gündüzleri kısacık olduğu için sevmem. Sabahleyin bir türlü doğmak bilmiyen güneş erkenden de çekip gider. Hele şimdi! Saat dördü geçti mi, ortalık kararveriyor. Ne anladım ben ondan? Pencereden bakıyorum, tertemiz bir hava, berrak... Bir çekicilik vardır Ankara’nın ışığında, İstanbul’unki gibi öyle baygın değildir, yarı sevdalı, yarı hüznü hüyalar kurmağa sürüklemeyen insanı, çıkıp gezmeğe çağırır. Ama nereye gideceksin? Sen daha biraz yürümeden sular karacak, çevreni seçemez olacaksınız. Lambaların ışığı ne kadar parlak olursa olsun, gezmelere elverişli değildir.

Aylı gecelerde, hattâ büsbütün karanlıkta yürümenin de zevki yoktur demedim. Düşüncelerine dalar, belki kendin de pek fark etmeksizin hafiften bir türkü tutturur, öyle uzun uzun gidersin. Sonunda nereye varacaksın? Bilmezsin onu, kim bilir? Belki kendi kendine varacaksın... Ama onun için ortalık tenha olmalı, herkes evlerine çekildikten, yattıktan sonra, saat akşamın beşinde altısında öyle mi? Sokaklar kalabalık, gün daha bitmemiş... Ne ad takacağınızı bilemediğiniz bir zaman: Ne gündüz, ne de gece; ne gündüzün ışığı var, ne de gecenin sükkünü, sessizliği. İster istemez içine karıştığınız anlaşılabilir hâller gibi sinirlendirir sizi. Bir kurtulsanız, evinize mi gireceksiniz, nereye gireceksiniz girsanız de bir kurtulsanız. Kış günlerinin o saatlerinde günü tamamlamak için gecedan kesilip gündüze eklenen saatlerinde, siz de öyle misiniz bilmiyorum, ben bir şaşkına dönerim. Vakti anlayamam bir türlü. Erken desem değil, ortalık kararır; geç de desem değil, şehrin insanları daha işlerini, alışverişlerini bitirmemiş, sofralarına oturmamışlar. Kış, insanoğluna gündüzünü gecesini şaşırta bir mevsimdir.

“Yaşlandın sen artık, kocadın, yarım saat dolaşsan yoruluyoruz, dizlerin tutmuyor, bir de gezme sözü mü edeceksin?” diyeceksiniz. Haklısınız. Evet, yürüyemiyorum artık, çabucak bir kesiklik geliyor. Ama yaşlandım diye benim gezme, uzun uzun gezme hülyaları kurmamı da yasak edecek değilsiniz ya! Bırakın, unutuvereyim yaşlandığımi, unutayım da yaz gelince, o uzun günlerde dilediğimce gezebileceğimi umayım... Hem ben ışığı, ışıklı günleri yalnız gezmek, yürümek için sevmem ki! Bir yerde oturup çevrenize, ta uzaklara bakmanın da tadı yok mu? Gözlerinizin görebildiği bütün yerler sizindir, şu tepelerdeki ağaçlar, bir sıraya dizilmiş şu renk renk evler, şu uzaklaşan insan, şu yaklaştıkça yüzü beliren gölge, hepsi, hepsi sizindir; sizindir de değil, sizsiniz onlar... Onlara baktıkça, onları gördükçe benliğinizin genişlediğini, zenginleştiğini duyarsınız. Yalnız değilsiniz, çevrenizde, gözünüzün görebildiği kadar uzaklarda hayat var, hepsini sevebilir, hepsini düşünebilirsiniz. Kışın ise öyle mi? Daralır, küçülür çevreniz. O kısacık günler, bu yeryüzünün varlıklarıyla beslenmenize yetmez, uzun gecelerde ise kendi kendinizle baş başa kalır, gündüz toplayabildiğiniz azıcık şeyi de çabucak tüketirsiniz. Ah! Bu kış geceleri, bitmek bilmeyen, insanı kendi kendine, hep kendi kendini düşünmeye sürükleyen kış geceleri! Size hep kendi kendinizi düşündürdüğü için de benliğinizi gözünüzde büyütür, büyütür. İçinizde tükenmez hazineler bulunduğunu sandırır... Evet, medeniyeti belki kışın getirdiği ihtiyaçlar yaratmıştır, kış geceleri belki

hakikatleri araştırma, sırları çözümlenmeye, masallar uydurmaya, insanlar, yasalar kurmaya elverişlidir, bizi kendi kendimizle uğraşmaya, kendimizi beğenmeye sürükleyen de odur...

Neye yazdım bu satırları? Hiç...Işığa hasretimi, ışıklı yaz günlerine hasretimi söylemek istedim, işte o kadar. Böyle geldi, böyle yazdım.

Ulus, 15.12.1950

Kaynak: Nurullah Ataç (2008). Söyleşiler (2. Baskı), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. s.264-266.

** Metnin yazımında özgün biçimi esas alınmıştır.*

Röportaj

Bir tür olarak röportaj tanınmış bir kişiyi, yeri veya sanat dalını geniş okur kitlelerine, kendi görüş ve düşünceleriyle birleştirerek araştırma, inceleme yoluyla tanıtan, ayrıntılı bilgi veren yazılardır. Röportaj, genellikle gazete ve dergilerde yayımlanmakla birlikte son yıllarda televizyon, radyo hatta internet ortamında da oldukça yaygınlaşmış ve gazeteciliğin önemli bir dalı olmuştur.

Yaşatarak öğretme ve okuru yaşamın özüyle karşı karşıya getirme röportajın en belirleyici özelliklerindedir. Bu nedenle yazar, okurunu yaşamın içine sokmak amacıyla fotoğrafın desteğinden yararlanır.

Röportaj bütün yazı türlerinin, anlatım biçimlerinin bir karışımı olarak da tanımlanabilir (Karataş, 2004: 395). Röportaj gerçeği belgelemeyi amaçlar. Kamuoyu oluşturmada çok önemli bir yeri vardır.

Basın ve yayın araçlarının gelişmesiyle ün kazanmış bir tür olan röportaj, ilk başlarda yazarlar ve şairlerle yapılan konuşmalarla ortaya çıkmıştır. Daha sonra değişik sanat dallarından, bilim insanlarından, tanınmış kişilerden ve siyasilerden olmak üzere pek çok şekilde röportaj yapılabilmektedir.

Kısaca özellikleri;

- Röportaj, düşünsel planla yazılır.
- İşlenen konu; toplumsal bir olay, sanatsal bir olgu olmalıdır.
- Yazar anlattıklarının doğruluğunu; fotoğraf, istatistik ve belgelerle kanıtlayarak yoluna gider.
- Röportajlar zamanla tarihsel belge niteliği kazanırlar.

Sorunları yansıtmaya, toplumun temel meselelerine ayna tutma günümüz röportajcılığının belirleyici özelliklerindedir. Röportaj tek bir konuda tek bir yazı olabildiği gibi, aynı konuda dizi yazıları şeklinde de olabilir (Özdemir, 1994: 150-152; Özdemir, 1983: 120-121).

Kimi röportajlar soru-yanıt biçiminde bir konuşmaya dayalı gerçekleştirilirken kimileri belgesel bir tarzda yazılır. Konuşmaya dayalı röportaj, karşılıklı görüşme yöntemiyle

yapılırken, birtakım sözlü, yazılı kaynaklara başvurarak uzun inceleme, araştırma ve soruşturmalara dayandırılarak oluşturulan röportajlara ise “belgesel röportaj” denilir.

Röportaj türünde görüşme tekniğinden yararlanarak bir yeri, bir yapıtı ya da bir kişiyi tanıtmak için sorular hazırlanır. Bu yönüyle gerçekleri olduğu gibi ele alan haber yazılarına benzer; ancak, ele aldığı konulara değişik açılardan yaklaşması, düşünceye dayalı bir planlı bir anlatım türü olması, röportajı yapanın bilgi birikimini, deneyimini ortaya koyarak gerçeği saptırmayacak ölçüde öznel olması gibi yönleriyle de nesnel bir anlatım taşıyan haberden ayrılır (Kurt, 2009; Aktaş ve Gündüz, 2009). Röportajı haberden ayıran ve onu edebî bir tür olarak gören Yaşar Kemal konuya ilişkin görüşlerini şöyle dile getirir:

“...Röportaj bir edebiyat sayılabilir mi? Bu soruyla çok karşılaştım. Röportaj bir edebiyat dalı sayılmak ne, röportaj bal gibi edebiyattır. Onu haberden ayıran nitelik, onun edebiyat gücüdür. Haber bir yaratma değildir, bir taşımadır. Aslında röportaj taşıma anlamına geliyor ya, yanlış, o taşıma olan haberdir, hem de en gerçek anlamıyla. Röportaj bir yaratmadır. Gerçeğe, gerçeğin, yaşamın özüne yaratılmadan varılamaz. Yaratmadan hiç kimse hiçbir şekilde gerçeği yakalayamaz, yakalarsa da karşısındakine anlatamaz. Haber gerçek değil mi? Bence haber gerçeğin gölgesidir. Haberin arkasında neler var, neler dönüyor, ne yaşamlar, dramlar, sevinçler var, haber bize bunu veremez. Röportaj haberin varamadığı yere varandır, ama nasıl, yaratarak, gerçeği değiştirerek değil yaratarak.” (Akt. Özdemir, 2002).

Röportajın planlama, görüşme ve yayınlama aşamalarında aşağıdaki kurallara dikkat edilmelidir:

Röportajdan önce (planlama):

- Öncelikle röportaj yapılacak konu tespit edilmeli ve konu ile ilgili görüşü alınacak kişi ya da kişiler belirlenmelidir. Görüşü alınacak kişi ya da kişilerin ilgili alanda söz sahibi kişilerden olmaları önemlidir. Görüşülecek kişinin tanınmış ve görüşlerine değer verilen bir kişi olması, röportajın okunma ve yayılma ihtimalini artıracaktır.

- Röportaj yapılacak kişilerle irtibat kurulup görüşmenin yapılacağı gün, saat ve yer belirlenmelidir. Seçilecek yer, röportaj yapmaya uygun bir ortam olmalıdır. Aşırı gürültülü ve kalabalık ortamlar röportaj yapmak için elverişli değildir. Röportaj yapılacak ortam sohbetin samimi bir havaya bürünmesine ve alınacak cevapların daha kapsamlı olmasına imkân sağlayacaktır.

- Röportaj yapılacak konu ile ilgili olarak görüşülecek kişi ile ilgili ayrıntılı bir araştırma yapılmalı ve yapılan araştırma sonucuna göre sorular hazırlanmalıdır. Sorular, görüşme yapılacak kişinin ilgi alanına giren konulardan seçilmelidir.

- Rportajdaki en önemli unsur sorulacak sorulardır. Sorular hazırlanırken dikkatli olunmalı, sorular röportajın amaçlarına hizmet edecek Şekilde hazırlanmalıdır. Sorular “evet” ya da “hayır” Şeklinde cevaplandırılabilir Şekilde dar kapsamlı veya röportajın sınırlarını aŐacak ve görüşme yapılacak kişinin gözünü korkutacak Şekilde geniş kapsamlı olmamalıdır.

- Röportaj günü kararlaŐtırılan yere röportajı yapacak olan kişi, röportaj yapılacak kiŐiden önce gitmeli ve onu mutlaka karŐılamalıdır. Eēer görüşme röportaj yapılacak kişinin evinde veya iş yerinde yapılacaksa görüşme yapacak kişi tam zamanında görüşme yerinde olmalıdır. Evde ve iş yerinde yapılacak görüŐmeye giderken, görüşme yapılacak kiŐiye küçük bir hediye alınması nezaketen doēru bir davranıŐ olacaktır.

Röportaj sırasında (görüşme):

- Röportaj yapılırken samimi bir ortam oluŐturulmalı ancak samimiyet laubaliliēe dönüŐtürülmemelidir. Röportaj yapılacak kiŐiyle kurulacak **seviyeli samimiyet** alınacak cevapların ayrıntılı olmasını da etkileyecektir.

- Röportaj esnasında hazırlanan soruların yanı sıra, konuyu açıklamak için verilen cevaplara göre anlık olarak yeni sorular da sorulabilir. Burada dikkat edilmesi gereken husus sorularda tekrara dŐlmemesidir.

- Yayın aŐamasında kullanılmak üzere görüşme yapılan kişinin izni alınarak fotoēraf çekimi yapılmalıdır. Fotoēraf çekilirken geliŐiēzel çekim yapmak yerine, yayında kullanılabilir mizansenlerin hazırlanması gerekir.

- Röportajın bitiminde görüŐülen kişi ya da kiŐilere iyi dileklerde bulunulmalıdır. Röportaj yapılan yer, röportajı yapan kişi tarafından ayarlanmışsa görüŐülen kişi meknın dıŐına kadar uēurlanmalıdır.

Röportajın sonrasında (yayınlama):

- Röportaj ile ilgili kayıtlar gözden geçirilmeli ve yayınlanacak mecraya uygun hâle getirilmelidir. Röportajlar hazırlanırken soru-cevap kurgusu kullanılabilir gibi, röportaj yapan kişi metni öyküsel anlatımla da kurgulayabilir.

- Yayına hazırlık aŐamasında röportaj üzerinde gerekli birtakım düzeltmeler yapılabilir. Ancak yapılan bu **düzeltmelerden sonra röportajın son Őeklinin görüşme yapılan kiŐiye gösterilmesi ve deēiŐikliklerle ilgili onayının alınması gerekir**. Bu hem yapılan röportajın daha saēlıklı bir Şekilde yayınlanmasına hem de farklı Őekillerde ortaya çıkabilecek ihtilafların önüne geçilmesine yardımcı olacaktır.

Röportajlar gazete ve dergilerde yayımlanabilir gibi röportaj yapan kişiler, yaptıkları görüŐmeleri bir araya getirerek kitap Şeklinde de yayımlayabilirler. Bu türde yapılan yayımlar

arasında Refik Ahmet Sevengil'in "Her Gün Bir Ediple", Ruşen Eşref Ünaydın'ın "Diyorlar ki" ve Yaşar Nabi Nayır'ın "Edebiyatçılarımız Konuşuyor" isimli eserleri sayılabilir.

Türk edebiyatında 20. yüzyılın başlarında ün kazanmış yazar ve şairlerle gerçekleştirilen görüşmeler biçiminde ortaya çıkmıştır. Günümüzdeki şekliyle ilk röportaj örnekleri Ruşen Eşref Ünaydın'ın Atatürk'ü dünyaya ve Türkiye'ye tanıtan ilk görüşme niteliği taşıdığı söylenen "Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal'le Mülakat"tır. Ruşen Eşref Ünaydın'ın yanı sıra Hikmet Feridun Es, Mustafa Baydar, Falih Rıfkı Atay, Yaşar Nabi Nayır, Hikmet Feridun Es, Mehmet Seyda, Yaşar Kemal, Fikret Otyam, Mustafa Ekmekçi, Leyla Umar'ı da bu türün temsilcileri olarak anabiliriz.

Aşağıda Bizim Anadolu Gazetesi için Birol Uzunmehmetoğlu'nun Buket Uzuner ile gerçekleştirdikleri röportajdan bazı bölümler yer almaktadır.

(...)

Yazarlığa geçiş döneminde kimler sizi yüreklendirdi? Hayatınızda önemli yer tutan yazarlar var mı?

Buket Uzuner: *En başta ve ilk olarak annem! Bana gökteki yıldızlardan başlayarak hayatta her şeyin ve herkesin bir hikâyesi olduğunu daha iki-üç yaşlarımda gösteren ilk insan annemdir. Zaten daha sonra benim yazarlığımı etkilemiş yazarlardan biri olan John Berger; "İlk hikâyeciler, göklerdeki yıldızlara ad veren atalarımızdır" der. Yalnızca yıldızlar değil; aşureden, sembollere, törenlerden halı, kilim desenlerine kadar resim ve duyguların okunabileceğini annemden öğrendim ben. Bana edebiyat konusunda destek veren kişiler arasında annemden sonra Attila İlhan gelir. Üniversitedeyken yazdığım hikâyeleri edebiyat dergilerine yollamaya başladım. O sırada zaten şiir ve romanlarına hayran olduğum Attila İlhan hayatıma girdi. Uzun yıllar benim gibi edebiyat düşkünü yazar olmak isteyen pek çok gence emek verdi; bizlere on sekizli yaşlarda ne okumamız ve ne okumamamız gerektiğini öğretti. O yaşlarda gençlerin çok gereksindiği prototip, bir çeşit deniz feneri, bir mentordu yani. Sonra Sevgi Soysal var hayatımda. Sevgi Soysal, beni yazarlığı kadar kadın olarak da çok etkileyen, çok özel bir karakterdir. Liseliydim ve tam hayal ettiğim şeyleri yazan ve tam kafasına / kafama göre yaşayan şahane bir yazara rastladım. Sevgi, bir yaşam oburuydu, hem anne, eş, aşık, yazar hem yetişkin hem çocuk olmak istiyordu ve bütün zorluklara rağmen kısacık yaşamında (40 yaşında meme kanserinden gitti) bunları da yaşadı. Yenişehir'de Bir Öğle Vakti romanı o yaşta beni sarsmıştı. Kendi 'Gümüş Yaz-Gümüş Kız' adlı kitabımı, "yazmaya başladığım ilk yıllarda hem yazarlığı hem de kişiliğiyle beni etkileyen, şehir romantikliği, ironik dili, öz-alaycılığı, umut zenginliği ve yaşam oburluğuyla bana aynı edebî kandan geldiğimi düşündürten, giderken geride kendi kitabını bırakmadığı için uzun yıllar yas tuttuğum ve bir bakıma bu kitabın oluşmasına da böylece neden olan Sevgi Soysal'a hep sevgiyle..." diye ona ithaf ettim. 'Kumral Ada-Mavi Tuna' romanım da Attila İlhan'a ithaftır. Attila İlhan'la onun son yıllarında dünya görüşü olarak yollarımız ayrıldı ama, bana geçen emeğini asla inkâr etmedim ve hep şükranla anarım. Tabii Yaşar Kemal'in 'İnce Memed'i, Nazım Hikmet'in 'Memleketimden İnsan Manzaraları', Oğuz Atay -o sıralarda dışlanan- 'Tutunamayanlar'ı ve Bertolt Brecht'in oyunları, Tezer Özlü, Adalet Ağaoğlu, Leyla Erbil, Sevim Burak ile Rus ve Fransız edebiyatı beni beslemiştir. Sanıyorum her neye gönül koymuş olursak olalım, o yoldaki ilk adımlarımız, oluşumumuz önemlidir. Sonradan bu temelin üzerine yetenek, ilgi ve kapasitemize göre kendimizi inşâ ederiz. Bu sırada önünüze her zaman engeller çıkar ve her keresinde tercih yapmak ve bu tercihlerle göre bedeller ödemek, fedakârlıklar yapmak durumunda kalırsınız. Bundan kaçamayız ancak, olsa olsa adını koyamayız... (...)*

Hikâye, gezi, deneme, roman ve biyografi türlerinde kitaplarınız var. En çok hangi türde yazarken daha çok zevk alıyorsunuz?

Buket Uzuner: Yazmak serüveni, yazmak olayını seviyorsanız, şiir dışında edebi tür farklılığı ancak dildeki tat değişikliği gibi algılanabilir. Yani bazen tuzlu, şarküteri çe-ker canınız, bazen tatlı krizine tutulursunuz. Ancak roman yazmak benim 4-5 yılımı gecesini gündüzü, rüyayı, kâbusu ve günlük yaşamıyla elimden alarak canıma okuduğu için, her roman bitince hikâyenin şiirsel kanatları altına sığınmayı tercih ediyorum. (...)

Üzerinde çalıştığınız yeni bir kitabınız var mı?

Buket Uzuner: Bir yıldır Yolda adlı bir hikâye kitabı yazıyorum. Bütün hikâyeleri seyahat araçlarında geçen bir gezi kitabı bu. Hepsi 25 yıldır seyahatlerimde başıma gelen ilginç olaylardan seçtiğim, ancak gerçek adları değiştirerek hikâye ettiğim sürprizli yol hikâyeleri bunlar. Hiroşima'dan Pearl Harbor-Honolulu'ya, Marakeş'ten Berlin'e uzanan, tren, uçak, feribot, otobüs yolculukları.

Ekim 2008

Kaynak: www.bizimanadolu.com/sanat/sanat56.htm. Erişim Tarihi: 15 Eylül 2012.

Bir başka röportaj örneği:

Ben Bir Santayana'yım

Çocuklar için de yazan bir yazarınızsınız. Bugüne değin kaç çocuk kitabı yazdınız?

- Çocuklar için yazdığım kitapların sayısı şimdilik elli beş. Çok yakında bu sayı altmışa çıkacak. Yayınevim (Bilgi Yayınevi) şu anda hazırlık içinde. On kitap birden basılıyor. Bunlardan beş tanesini daha önce başka yayınevi basmıştı; ama ben altmış sayısında da kalmak istemiyorum. Çocuk kitaplarının sayısını daha çok arttırmak istiyorum.

Niçin çocuk yazını?

- Yazın bence bir bütündür. Bir yanda büyükler için birçok yapıt üretilecek, yayımlanacak; ama çocuklar için yapıt üretilmeyecek. Olmaz böyle bir şey. Zaten çocuk okuyucusu olmayan bir toplumun büyük okuyucusu hiç olmaz. Bence çocuklara okutmak için daha anaokullarından başlamalı. Elbette çocuk o yaşta okuyamaz, ama kitapla tanışır. Öğretmeni okur, annesi, babası okur. Sonra çocuk, o yapıtın resimlerine bakarak kendisi okumaya başlar. Ve bundan da çok zevk alır. İmza günlerinde rastlıyorum; masaya dizilmiş kitaplar var, çocuk masaya yaklaştığında anne baba hemen çocuğu uyarıyorlar, "Sakin elleme kitapları..." Niçin çocuk ellemesin kitapları, niçin tanışmasın kitaplarla? Çocuk yazını bence ülke yazınının içinde. 1980'Iere değin o yılın yazın değerlendirmesi içinde dergilerde olsun gazetelerde olsun çocuk yazını da vardı. O yılın çocuk yazını yıl sonunda bir güzel irdelenir, o yıl çıkan çocuk yapıtları tanıtılırdı; ama ne yazık ki şimdi bu da yok.

Ülkenin nüfusu artarken çocuk nüfusu da o oranda artmaktadır. Böylece çocuk okuyucu sayısı da artmaktadır. İşte bunlara seçenek sunmak gerekir. Çok kitap olmalı ki çocuk bunların içinden seçebilsin. Çocuklar bence seçmesini çok iyi bilir; çünkü çocuklar arası telefon çok çabuk çalışmaya başlar. Kendi beğendiklerini arkadaşlarının da okumalarını isterler.

Öğretmenlik yıllarımdan anımsıyorum, çocukların en çok okudukları "Polyanna"dır; çünkü çocukların birer Polyanna olmalarını istiyorduk. Hâlâ büyük için de uyutma masalları olan zengin-yoksul, çirkin-güzel, iyi-kötü, güçlü-güçsüz gibi birtakım yapay zıtlıklar işlenerek asıl gerçeği

saklamaya yönelik konularla çocukların neden, niçin sorularını sormaları istenmiyordu. Birtakım karamsar konularla çocukların acıma duygularına sesleniliyor, çocuk bu yapıtları okuduktan sonra yaşamın aydınlığını göremiyordu. İşte birçok yazar bunu sezdi ve çocuklara yazmaya yöneldi. Ben de onlardan biriyim.

**Çağrılan her okula gidiyor, çocuklarla söyleşiyorsunuz, kitaplarınızı imzalıyorsunuz.
Bu kitap okuma, kitabı sevdirme, yazan sevme için bir yöntem galiba?**

- Evet, çağrılan okullara gidiyorum, birçoğuna da Hüseyin Yurttaş'la birlikte gidiyoruz; çünkü birlikte çağırıyorlar. Ben öyle sanıyorum ki, birçok okuldan çağrılmamızın nedeni çocuklar; çünkü buna tanık oluyorum imza günlerinde; çocuk benden kartımı istiyor, telefon numaramı istiyor. "Acaba çağırsak okulumuza gelir misiniz?" diyor. Okula gittiğimde çok seviniyor çocuklar; çünkü o güne dek hiç yazar görmemişler. Nasıl sağlık konusu işlenirken okula çağrılan bir doktor kaynak kişi oluyorsa, nasıl trafik konusu işlenirken okula çağrılan trafik polisi kaynak kişi oluyorsa, ben de o anda bir kaynak kişi oluyorum. Çocuğun Türkçe dersinde okuduğu bütün parçaları ozanlar, yazarlar yazmışlar. Ben o anda Türkçe dersinin kaynak kişisiyim. Öyle ilgiyle dinliyor, öyle güzel sorular soruyorlar ki, zamanınız dolup gitmek istediğinizde, salmak istemiyor, biraz daha birlikte olmak istiyorlar. Çocuk size kitap imzalatmaktan büyük bir zevk duyuyor, onurlanıyor, başka yazarlardan da aldığı kitaplarla birlikte evindeki imzalı kitap sayısını övünerek size söylüyor. Bıraksanız akşama dek size yapıtlarınız üzerine sorular soracaklar; çünkü büyük bir bölümü sizi okuyup da geliyor. Bazen çok yerindeki eleştirileriyle yazdığınızı baştan gözden geçirmek zorunda kalıyorsunuz.

Çocuk okuyucuyla yazarın çok yakından iletişim içinde buldukları bir ortam yarattığı için zamanın elverdiğince okullara gidiyorum.

**Okunmuyor sözü herkesin ağzında. Belki de bu tavrın genelleşmesi gerek, okurun artması için.
Ayrıca siz çok okunan bir yazarsınız.**

- Ben ancak bulunduğum kentteki okullara gidebiliyorum, bazen de yakın bir ile. Bunun dışında kitaplarımı satın alıp okuyan ülkenin her yerinde binlerce çocuk var. Salt ben değilim, gerçek çocuk yazarlarının hepsi okunuyor bugün çocuklar tarafından. Yalnız şunu söylemek istiyorum, Emin Özdemir'in bir saptaması var! diyor ki, "Çocukların dünyasına giden yollardan biri de gülmeden geçer. Başka türlü söyleyecek olursa çocukların dünyaya bakışlarında, en yoksullarında, en çilelilerinde bile gülmececi bir açı vardır." Katılıyorum bu saptamaya. Çöp gibi zayıf, sapsarı benizli, belki de mideleri bomboş boyacı çocuklar geçen gün caddenin bir kıyısında oturmuş, birbirlerinin yüzlerini kahverengi ve siyah ayakkabı boyasıyla boyuyorlardı; ama nasıl kahkahalar atarak...

İşte ben çocuklardaki o gülmececi acıyı her zaman yapıtlarımda yakalamak isterim. Onları sağlıklı -güldürmeye çalıştım. Çocukların çok sevdikleri kendi yaşam öyküm olan Zıkkımın Kökü ve Ekmek Parasında da onca yoksulluğun içinde gülünecek bir yan buldum, yazdım. Benim yaşama bakış açım çocuklarınkine benziyor. "İçinde çocuk olmayan bir yazar, çocuklara yazmasın." demişti bir yazar, unuturum adını, başışlayın. Ben bir Santayana'yım. Belki bilirsiniz, anlatılır ki yaşını başını almış Santayana bir gün üniversitede ders verirken, bir nisan günü, pencere açılmış, bir ardıc kuşu gelmiş pencerenin kıyısına konmuş, birden Santayana çocukluğuna dönmüş, ardıc kuşu onun çocukluğunu çağırıyormuş, duramamış, dönmüş öğrencilerine demiş ki, "Ben gidiyorum, dışarıda ilkbahar beni bekliyor, onunla buluşacağım"

Okuyan toplum haline ne zaman geleceğiz sizce?

- Yani neden az okuyoruz. Elbette bunun birçok nedeni var.

Bir kez 12 Eylül'den sonra yepyeni bir gençlik istendi, aynı fabrikadan çıkacak ürün gibi, vidası şurada olsun, yayı burada, kapağı şu yanda olsun... Marka seçen, bireyci, bencil, hiç okumayan, sorgulamayan, hep test çözen, okuldan dersaneye, dersaneden kursa giden... Elbette bunları yetiştirecek öğretmenler için kollar daha 1970'lerde sıvanmıştı. Öğretmeni okumaz, annesi babası okumaz... Çocuk evde anne babanın elinde kitap görmezse, öğretmeni okumazsa, hiç okur mu? Anımsıyorum ben, o öğretmenlik yıllarımda TÖS zamanında olsun, TÖB-DER zamanında olsun yayınevlerinden koli koli kitaplar getirir, onları okur, öğrencilerimize de okuturduk.

Silahların yanına kitaplar konmadı mı? "Bulundu, yakalandı" diye. Yasaklanmadı mı kitaplar? Ekmek Parası adlı çocuk yapıtımı, Kültür Bakanlığı ısmarladı, on beş bin tane bastı, beş binini kütüphanelere dağıttı, bakanlıktaki bir uyanık (!) sonradan kitabın içinde kendi aklına göre bir şeyler buldu, haydi kitap toplatıldı, haydi yasaklandı. Dünyanın hiçbir yerinde buna örnek gösteremezsiniz; ama bu örnekler o Marmaris'teki paşa zamanında çok oldu. Ardından Donumdaki Para'yı yasakladılar, on iki yıl.

Bütün bunlar kitabı tehlikeli bir araç olarak göstermek için.

Eskiden yasaklayanlar şimdi de başka türlü yasaklıyorlar kitabı, kağıt ederlerine zam üzerine zam yapıyorlar, vatandaş alamıyor, kendi kendine kitap yasaklanmış oluyor; ama ben hiç umutsuz değilim, bunu imza günlerinde yaşıyorum. Hele çocuklar, hele bayanlar, çok okuyorlar.

Çocukluğunuzda okuduğunuz ilk kitap?..

Stevenson'un Define Adası, büyülenmişim; ama daha önceleri babam bize taş basması kitaplardan, arkası yarın gibi, her gece Kerem ile Aslı, Leyla ile Mecnun, Kan Kalesi, Köroğlu gibi yapıtları okumuştum. Ben aslında Adana Halkevi kitaplığına kitap okumak için değil ısınmak için gitmişim. Çok iyi oldu, orası beni kitap kurdu yaptı.

Çocuk yazım günümüz Türkiye'sinde nerede?

- Büyük bir gelişme içinde olduğuna inanıyorum. Eskiden çocuğa yazmak küçümsenirdi. Günümüzde artık hiç öyle değil. Birçok yazar çocuklar için yazmaya çalışıyor. Çok yakınımdan biliyorum, aynı yayınevinde kitaplarımız çıktığı için Hüseyin Yurttaş'a bakıyorum, Hidayet Karakuş'a bakıyorum. Yaz boyu hep çocuk yapıtları ürettiler. Bilgi Yayınevi'nin çocuk yapıtları sayısı eski yıllar gibi mi? Her yıl üzerine onlarca çocuk yapıtı ekleniyor.

Çocuğa göre yazılmış, dili iyi kullanan, şiirde ritmi yakalayan, düş gücünü geliştiren, paylaşmayı, yardımlaşmayı öğreten, çocuğa açıktan açığa ders vermeyen, onu bireyciliğe götürmeyen, yurdunu seven, ırkçılığa, sömürüye karşı çıkan, dinsel duyguları kamçılamaayan, demokrat düşünmeyi öğreten, onun duygusal yanını sömürmeyen, yaşadığı toplumu irdeleyen, sorular sormasını sağlayan yapıtların daha çok yayımlanmasını istiyorum.

Muzaffer İZGÜ

Haber Yazıları

Gazetelerde yer alan haber yazılarının, halkı aydınlatmak, genellikle güncel bir konu hakkında bilgi vermek, açıklama yapmak gibi amaçları bulunmaktadır. Gazeteler ve dergilerde yer alan haber yazılarıyla okurlar bilgilendirilir, günlük olaylar aktarılır ve güncel konularda farklı yazarların görüşleri paylaşılır. Ayrıca haber yazılarında, okurlar ele alınan konu hakkında düşündürülürler. Bu yönleriyle haber yazıları, düşünce yazılarının kaynağıdır.

Haberler de röportaj da gazete ve dergilerde yayımlanan yazılardır. Röportaj, bir olay ya da bir durum hakkında bir kişi ile yapılan görüşmedir. Haber ise günlük gazetelerde, belli aralıklarla yayınlanan dergilerde, meslek kuruluşlarının belli aralıklarla yayınladığı bültenlerde; radyo ve televizyonlarda belli zaman aralıklarıyla sunulan bültenlerde halka duyurulmak üzere yayımlanan yazılardır.

Röportaj yazılarında da haber yazılarında da fotoğraf ve belge kullanılarak nesnellik sağlanmaya çalışılır. Haber yazılarında “Ne?/Kim?; Neyi?/Kimi?; Nasıl?; Niçin?; Nerede? ;Ne zaman?” sorularının yanıtları aranırken röportajda görüşme tekniğinden yararlanarak bir yeri, bir yapıtı ya da bir kişiyi tanıtmak amaçlanır.

DENEME ÖRNEKLERİ

ÖLÜM ÜSTÜNE

Mademki ölümün önüne geçilemez, ne zaman gelirse gelsin. Sokrates’e; “Otuz zalimler seni ölüme mahkûm ettiler,” denildiği zaman: “Tabiat da onları!” demiş. Bütün dertlerin bittiği yere gideceğiz diye dertlenmek ne budalalık!

Nasıl doğuşumuz bizim için her şeyin doğuşu olduysa, ölümümüz de her şeyin ölümü olacak. Öyle ise, yüz sene daha yaşamayacağız diye ağlamak, yüz sene evvel yaşamadığımızı ağlamak kadar deliliktir. Ölüm, başka bir hayatın kaynağıdır. Bu hayata gelirken de ağladık, eziyet çektik; bu hayata da eski şeklimizden soyunarak girdik.

Başınıza bir defa gelen şey, büyük bir dert sayılmaz. Bir anda olup biten bir şey için bu kadar zaman korku çekmek akıl kârı mıdır? Ölüm, uzun ömürle kısa ömür arasındaki farkı kaldırır, çünkü yaşamayanlar için zamanın, uzunluğunu kısıması yoktur. Aristo, Hypanis ırmağının suları üstünde bir tek gün yaşayan küçük hayvanlar bulunduğunu söyler. Bu hayvanlardan, sabahın saat sekizinde ölen genç, akşamın saat beşinde ölen ihtiyar sayılır. Bu kadarcık bir ömrün bahtlısını, bahtsızını hesaplamak hangimizi gülünç etmez? Ama ebediyetin yanında, dağların, nehirlerin, yıldızların, ağaçların, hatta bazı hayvanların ömrü yanında bizim hayatımızın uzunluğunu, kısıması da o kadar gülünçtür.

Tabiat bunu böyle istiyor. Bize diyor ki: “Bu dünyaya nasıl geldiyse, öylece çıkıp gidin. Ölümden hayata geçerken duymadığımız kaygıyı ve korkuyu hayattan ölüme geçerken de duymayın.” Ölümünüz varlık düzeninin, dünya hayatının şartlarının biridir. İnsanlar birbirini yaşatarak yaşarlar ve hayat meşalesini, koşucular gibi, birbirlerine devrederler. – Lucretius

Yaşadığımız her an, hayattan eksilmiş, harcanmış bir andır. Ömrünüzün her günü işi, ölüm binasını kurmaktır. Hayatın içinde iken ölümün de içindediniz; çünkü hayattan çıkınca ölümden de çıkmış oluyorsunuz. Yahut şöyle diyelim, isterseniz; hayattan sonra ölümdesiniz; ama hayatta iken

ölmektesiniz. Ölümün, ölmekte olana ettiği ise, ölmüş olana ettiğinden daha acı, daha derin, daha can yakıcıdır.

Hayattan edeceğiniz kârı ettiyseniz, doya doya yaşadıysanız, güle güle gidin.

“Niçin hayat sofrasından, karnı doymuş bir davetli gibi kalkıp gidemiyorsunuz? Niçin günlerine, yine sefalet içinde yaşanacak, yine boşuna geçip gidecek daha başka günler katmak istiyorsun? Lucretius.”

Hayat kendiliğinden ne iyi, ne kötüdür; ona iyiliği ve kötülüğü katan sizsiniz.

Bir gün yaşadıysanız, her şeyi görmüş sayılırsınız. Bir gün ,bütün günlerin eşidir. Başka bir gündüz, başka bir gece yoktur. Atalarımızın gördüğü, torunlarımızın göreceği hep bu güneş, bu ay, bu yıldızlar, bu düzendir.

Montaigne

YOLCULUK

Yolculuklar büyük hayallerimiz bizim, sıkışmalardan sonsuzluklara doğru. En sevdiğim işlerden biri yolculuk etmek. Hep bileti cebinde biri olmak isterim. “Nereye böyle?” diyeceksiniz. Nereye olursa olsun.

Beni iyileştirecek şeylerin çok uzaklarda olduğuna inanmışım bir güzel. Trenlere, vapurlara, uçaklara, otobüslere içim gidiyor. Bir süre, bile bile bir yere bağlıyorum kendimi; daha çok susamak için daha çok bal yiyen Gide gibi. Bir gün biri çözsene beni ağaçtan, dünyanın bilinmedik yerlerine gideceğim.

Ne var ki şehir yolcularıyız bizler, şehir içi yolcularıyız. Uçaklar uzaklara doğru kanat çırparsun, ben trende yer bulabilmek için bin çaba harcıyorum, bir dolmuş düşürebilmek için yüzü suyu döküyorum, otobüste başıma bir dert gelmesin diye ne yapacağımı şaşıyorum. Gene de olaysız geçen günlerimiz sayılıdır. Biz bir trenin yılışık ve yorgun kalabalığına karışmış giderken, kıyıda bir gemi açılıyor, kocaman uçaklar diz vurup havalanıyor. Kim nereye gidiyor? Göçen kim, gezen kim, dolaşan kim? Kim bu sululuktan, bu pislikten, bu kaba sabalıktan kaçan? Kaçan yok belki de; gidiyorlar, geliyorlar, dönüyorlar, bize uzak ülkelerden mutluluklar getiriyorlar. Gülerim!

Bu düşünceler uçakları uzaktan seyreden insanın düşünceleridir. Bir uçağa atlayıp herhangi bir şehrin yolunuz tuttuğunuz mu, yolculuğun bütün büyüü dağılıyor. Yolcu olmak, kendini yolcu duymaktan daha mı güzel?

Yolculuk umulanı vermiyor, gittiğimiz yere kendimizi götürüyoruz da ondan. Sanki ortam değişince başka biri olacağız! Oysa, yolculukta insan daha da kendisi oluyor, dışın ağırlığı azalınca için etkinliği artıyor. Bilinç kendini hastalıklı bir incelikle, kılı kırk yaran bir ayrıntı tutkusuyla duyuyor. Bilmediği bir şehre gelen bir çocuk, sıladaki o çocuktan daha çok o çocuktur. Ortamımız hastalığımızdır ama, ortamsızlık daha kötü hastalıktır. Yolcu, sudan çıkmış balık gibi, çıplaklık tedirginliğini andıran bir tedirginlikle çırpırır durur. Gurbete gittiğinizin ikinci günü, o yayvan, karmaşık, o kaypak çevrenizi nasıl da aramaya başlarsınız.

Gene de yolculuk gibisi var mı? Yeni ülkeler, yeni sevgiler, yeni yalnızlıklar, yeni renkler, yeni sezisler, yeni çiçekler, yeni sular, yeni insanlar... “Ona yeni bir bilet alan olsa dünyayı dolaşmak işten değil.”

Dünya, yaşamakla tüketemediğimiz sevgili. Her köşesinde bir başka renk, her denizinde bir başka dalga, her kuyusunda bir başka insan yüreği... Uzaklar, küçüklükleri utandırıyor. Bana bir bilet alsın. Giderim, gider dünyayı dolaşır gelirim. Bir bilet! Uçaklara bakıyorum, ayıp değil ya, içim gidiyor, yüreğim sarsılıyor. Benim hastalığım bu: Yolculuk.

Afşar TİMUÇİN

ÖZGÜR KİŞİ

Özgür kişi; köle olmayan, tutsak olmayan kişidir. Kimsenin kölesi, kimsenin tutsağı değildir. “Böyle işime geldiğinden, böyle düşünüyorum, böyle söylüyorum.” diyen kimseyi gerçekten özgür sayabilir miyiz? Özgür kişinin düşünceleriyle duyguları, tutkuları, çıkarları arasında ille bir çarpışma, bir karşıtlık olması gerektir demiyorum; uzlaştıkları, zorla değil, kendi kendilerine uzlaştıkları da olur. Ancak özgür kişi, düşüncelerinin, duyguları, tutkuları, çıkarı ile uzlaşmamasını; onlar birbirleriyle uzlaşamayınca da duygularından, tutkularından, çıkarlarından geçip yalnız düşüncelerine uymayı göze alan kişidir.

Nurullah ATAÇ

RÖPORTAJ ÖRNEĞİ

YAŞAR KEMAL

Bilmeyenler için çocukluk ve gençlik yıllarınızda neler yaptığınızı anlatır mısınız?

- Çocukluğumun dünyası büyük bir doğa zenginliği idi. Çok yaramaz, ele avuca sığmaz bir çocuktum. Hep türkü söylerdim. Köyde toplu olarak türküler söylenirdi. Çok küçükken “Ben de öyle türkü söyleyebilirim” dedim, türküler uydurmaya başladım ama kimselere dinletemiyordum. Köye, âşıklar, destancılar gelirdi. Onlara öykünürdüm. Kayalıklara, tepelere çıkar dağ üstüne, çiçekler üstüne kendi kendime türküler söylerdim.

Çocukluk hayaliniz neydi? Gerçekleştirdiniz mi?

- Hep Karacaoğlan gibi bir âşık olmak istedim. On beş ya da on altı yaşlarımda folklor denemelerine başladım. O zaman da bir bilim adamı olmayı, doğu dünyasının folklorunu, etnografyasını araştırmayı isterdim. Yaşamım boyunca bir tek değişmeyen düşüm oldu: Biraz daha, biraz daha güzel yazabilmek. Yazmaya bilinçle, istençle başladım. Hikâyeden, şiirden, romandan başka bir şey düşünmedim diyebilirim. Politik yaşamım bile edebiyat ilişkisinden dolayıydı. Dünyayı doğru algılayabilmek, gerçeğe daha derinlemesine inebilmek, anlatımı gerçeğe bütünleştirebilmek...

Gençlik yıllarınızda Türkiye'nin sosyal ve siyasal yaşamını nasıl görüyordunuz? Temel şikâyetiniz nelerdi? Neleri değiştirmek istemiştiniz? Ne için mücadele ettiniz, ne oldu?

- Adana'da sosyalist, genç bir edebiyat çevresi içindeydim. O dönem Adana'ya siyasi sürgün olarak gelmiş Arif Dino, Abidin Dino, Güzin Dino'yla dostluk kurmuştum. Askerlikten önce otuz beş binden fazla kitap bulunan Ramazanoğlu Kitaplığı'nda çalışmıştım. Gündüzleri kitaplığa kimsecikler uğramıyor, ben de hiç durmadan okuyordum. Geceleri de kitaplıkta yatıyor, durmadan okuyordum. O sıralar Milli Eğitim Bakanlığı'nca değerli çevirmenlerden bir dünya klasikleri kurulu oluşturulmuş, Doğu'dan Batı'dan harıl harıl çeviri yapıyordu. Homeros, Yunan klasikleri, 19'uncu yüzyıl klasikleri benim düş cennetlerimdi. Askerlik gelip çatmasaydı, amacım kitaplığın büyük bir kısmını okumaktı. Ne kadar okumak mümkünse... Roman, hikâyeye sanatının ne olduğunu anladığımı sandığım günlerde de yazmaya başladım.

Romanlarınızda değindiğiniz konular Çukurova'dan yola çıkarak Türkiye gerçeklerini anlatıyor. Gerçekleri anlatan cesur bir yazar olmanız sizi ne gibi zorluklarla karşılaştırdı? Siyasi baskılar dışında sosyal baskıya da maruz kaldınız mı?Ü

- ‘Zilli Kurt’ etme baskıların en belalısıdır. Size onun hikâyesini anlatayım: Doğu Anadolu'da koyun sürülerine, koyun damlarına kışın acıkan kurtlar girer, koyunlara saldırır, bir koyunu alıp götürmez, bütün bir sürüyü ısırırlar, yaralarlar, parçalarlar, kaçarlar. Kurdu dişlerince yaralanmış koyunlar iflah olmaz; ölürlere eninde sonunda. İşte böyle, köye kurt girdiğinin sabahı köylüler atlanırlar, kurtların ardına düşerler. Kurdu, kurtları yakalayınca fiske bile vurmaz, sağlam bir zincirle, kopmaz kırıle, kurtların boğazına birer zil takar onları bırakırlar. Kurtlar kurda kuşa, hiçbir canlıya, koyuna keçiye, eşeğe danaya, hiçbir yaratığa yaklaşamazlar açlarından ölürlere. İşte Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri de bu kurt metodunu köylülerden öğrenmiş, her hoşuna gitmeyen insanın boynuna bir zil takıp bırakıyordu bozkıra. Ben sizi bilmem, benim gençliğimde boynumda hep zil oldu; arkadaşlarımla

da. Türkiye’de insan hakları için, insan onuru için, özgürlük için savaşım veren sanatçılar, insanlar, yoksulluğa, haksızlığa direnenler hep ‘Zilli Kurt’ oldular.

Yaşadığınız tüm baskı ve sıkıntılara rağmen müthiş bir iş başarıp küçük dünyanızdan yani Çukurova’dan tüm dünyaya seslenebilen bir yazar oldunuz. Şimdi baktığınız zaman başarının güncel bir tabirle bir formülü var mıydı?

- Ben dehaya filan hiç inanmam. Başarmak sadece ve sadece çalışmakla mümkündür... Canını dişine takarak çalışmakla...

Toplum Gönüllüleri Vakfı ve toplum gönüllüsü gençlerle ilgili düşünceleriniz nelerdir?

- Yüzyıllardan bu yana süren bugünkü eğitim, çağımıza yakışmayan, özünü hiç yenilemeyen bir eğitim düzenidir. Ana babalara göre çocuk, çocuktur. Oysa çocuklar da insandır ama onlara insan gibi davranılmıyor. Okullar da beş aşağı beş yukarı böyle. Orada da çocuklara çoğunlukla birçok bilgi ezberletiliyor. İnsanla, yaşamla yüz yüze kaldıklarında da bocalıyorlar. Oysa eğitim düzeninin adı çoktan konmuş:Üreterek, yaşayarak, yaratarak eğitim. Sizin gönüllülük anlayışınızda da bu eğitim anlayışını seziyorum ve bana umut veriyorsunuz.

Gençlere ne söylemek istersiniz?

- Sizin kuşağımızın üstesinden gelmesi gereken çok büyük sorunlar var. Hiçbir çağda, kötülük böylesine örgütlenmedi ve güçlü olmadı. Kötülüğün dünyamızın yaşamını tehdit ettiğine her gün tanık oluyoruz. Dünyamızdaki yokluk, açlık, tamamen bozulmuş bir gelir dağılımı... Dünyadaki dillerin yok olması, kültürlerin yozlaşması... En önemlisi de doğanın kırımını, doğa kırımıyla birlikte insanoğlunun soyunun da tükenmesi... Milyarlarca insan bazı olanaklara kavuşmuş insan kardeşleri tarafından sömürülüyor. Yaşamı doğadan kopuk, eğitimi yaşamdan kopuk, yaşamını siyasi katılım yoluyla düzenleme hakkından yoksun insanlar şiddete dönebiliyorlar. Ve insanlar savaş çıkarıyorlar, savaşta birbirlerini öldürüyorlar, işkence yapıyorlar, birbirlerini aşağılıyor, birbirlerinin onurunu ayaklar altına alıyor, birbirlerini sömürüyorlar. Acıma, sevmeye duyularını yitiriyorlar. Gözü dönmüş bir savaş kışkırtıcılığı almış başını gidiyor. Karşılarında da mücadeleniz için dayanağınız, bilim ve sanat ve demokrasiye kesinkes bağlılık...

Başımızdaki yeni dertlerden de kurtulabilecek miyiz?

- Şüpheliyim demeye dilim varmıyor. Dilimden hiç düşürmediğim bir sözdür, insanoğlu umutsuzluktan umut yaratır. Umutsuzluk bize yakışmaz. Gözü dönmüş bir savaş kışkırtıcılığı almış başını gidiyor. Karşılarında da mücadeleniz için dayanağınız, bilim ve sanat ve demokrasiye kesinkes bağlılık.

YÜZ YÜZE 100 YÜZ

Toplum Gönüllüleri Vakfı
Yapı Kredi Yayınları

ÖRNEK ÇALIŞMA SORULARI

1. Aşağıdakilerden hangisi deneme türünün özelliklerinden değildir?

- a. Özgün söyleyişlere yer verilir.
- b. İroniden geniş ölçüde yararlanır.
- c. Her konuda yazılabilir, konu sınırlaması yoktur.
- d. Ele alınan konuda okurun düşünmesi amaçlanır.
- e. Düşünceler kesin yargılara bağlanmaya çalışılır.

2. Aşağıdakilerden hangisi deneme türünün özelliklerinden biri değildir?

- a. Özel bir tartışma üslubuna sahip olması
- b. Kurmaca bir tür olması
- c. Genel okur kitlesine hitap etmesi
- d. Nesir (düzyazı) tarzında yazılması
- e. İroni, mizah, hiciv vb. farklı anlatım tekniklerini kullanması

3. Günlük hayattan alınan herhangi bir konu üzerinde bir ispat amacı güdülmeden kaleme alınan yazı türü aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Makale
- b. Eleştiri
- c. Anı
- d. Deneme
- e. Gezi yazısı

4. Aşağıdaki sanatçılardan hangisi söyleşi türünde eser vermiştir?

- a. Şevket Rado
- b. Adalet Ağaoğlu
- c. Muallim Naci
- d. Reşat Nuri Güntekin
- e. Ahmet Hamdi Tanpınar

“Türk edebiyatında günümüzdeki şekliyle ilk röportaj örneklerini “Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal’le Mülakat” adlı eserle vermiştir.”

5. Boş bırakılan yere aşağıdakilerden hangisi getirilmelidir?

- a. Suut Kemal Yetkin
- b. Halikarnas Balıkcısı
- c. Yakup Kadri Karaosmanoğlu
- d. Ruşen Eşref Ünyayın
- e. Behçet Necatigil

Gazeteciliğin önemli bir dalıdır, soru-cevap yoluyla hazırlanır. Bir sorunu, olayı, gerçeği araştırma ve inceleme yoluyla anlatan yazılardır.

6. Yukarıda verilen bilgi hangi edebi türün özelliğini yansıtır?

- a. Eleştiri
- b. Biyografi
- c. Röportaj
- d. Otobiyografi
- e. Anı

7. “Bir konu hakkında bilgi toplamak üzere o konu ile ilgili kişilerle görüşüp bilgi toplamak ve daha sonra toplanan bilgileri belirli bir düzen dâhilinde yazıya geçirmek” şeklinde tanımlanan yazı türü aşağıdakilerden hangisidir?

- a. Deneme
- b. Fıkra
- c. Makale
- d. Hatırat
- e. Röportaj

8. Aşağıdaki yazılı anlatım türlerinden hangisinde önceden soru hazırlanması gerekir?

- a. Makale
- b. Deneme
- c. Röportaj
- d. Hatıra
- e. Gezi yazısı

Cevap Anahtarı

- 1. E
- 2. B
- 3. D
- 4. A
- 5. D
- 6. C
- 7. E
- 8. C